

König Miklós fejfájára

Ha majd valaki megírja értelmiségünk fejlődéstörténetét, a gazdaszoknak tiszteletreméltó helyet fog szánni. Egyetlen alkalmazott tudomány művelői sem forrottak össze annyira a néppel, s tettek oly sokat gazdasági és művelődésbeli fölemelkedésünkért, lettek légyen a hajdani Erdélyi Mezőgazdasági Egylet szervezői, oktatói, főiskolák és technikumok tanárai, gyakorlati gazdálkodók, tankönyvek, tudomány-népszerűsítő kötetek, szakcikkek szerzői vagy napjainkban gépállomások, állami gazdaságok, téeszek agrónomusai. Valamennyiüknek a nevét is hosszú fölsorolni, gondoljunk csak Antal Dánielre, a két Szövérfire, Opra Pálra, Mózes Pálra, Veress Istvánra, Pap Istvánra, Nagy Miklósrá, Mezei Sándorra, Csávossy Györgyre, Kozán Imrere — hogy csupán néhányat említek. A sor pedig nem szakadt meg. Noha a mezőgazdasági főiskolán régóta nem tanítanak magyarul, néhány újonnan végzett gazdász nem sajnálta a fáradságot, magánúton megtanulta mestersége magyar szaknyelvezetét, és előadásokat tart az agrotechnikai tanfolyamokon, szakmai tanulmányokat ír, sok-sok gyakorlati dolga mellett elméleti és nevelői munkát végez.

Nincs hely itt arra, hogy e jelenség okait elemezzük, csak arra mutatnék rá, hogy manapság, amikor a humán értelmiség aránya nemzetiségünk körében megcsapant, és a műszaki értelmiség túlsúlyba került, jó tudni, hogy a legrégibb műszaki értelmiség, az agrármérnökök java régóta megtalálta a nemzetiségiszolgálat, a művelődési beilleszkedés útját-módját.

König Miklós életpályája példás ebben az értelemben. Jó indítást kapott hozzá hazulról. Közeli rokona volt az irodalomtörténetből ismert Tábori Kornél, Tutsek Anna, Tábori Róbert. Ő maga Mosonmagyaróvárott, régi, patinás, kiváló főiskolán szerzett mezőgazdasági diplomát. És mint diák nem a főúri osztálytársak gáláns kalandjaira, ivászataira figyelt, hanem a népi írók mozgalmára, Kovács Imre és Erdei Ferenc, Kerék Mihály és Veres Péter munkáit olvasta, részt vett a Márciusi Front egyik-másik megmozdulásában. Majd miután — a háború előestéjén — visszatért szülőföldjére, bekapcsolódott az illegális pártmunkába.

A szülőföld is jó útravalóval látta el; hazánk nyugati kiszögellése ez a tájék — Varjas, Billéd, Nagyszentmiklós, Béba, Pusztakeresztúr, Nagylak —, gazdag múltú vidék, Gellért püspök itt hallotta a kézimalmon lisztet őrölő lány sajátos, ismeretlen dallamú magyar énekét, itt alakult meg hazánk egyik első könyvtára (Csánád), errefelé vívtak kemény harcokat Dózsa fölkelő hadai, itt született Lenau meg Bartók Béla. De nem kevésbé nevezetes ez a tájék arról, hogy Délkelet-Európa legjobb termőföldje s legfejlettebb kultúrájú agrárövezete.

König Miklós emez indítások jegyében egy életen át küzdött a haladásért, jobbulásért. Mint gazdász a család földjén igyekezett ésszerűbben megszervezni a munkát, többet termelni, majd 1945-ben ő kezdi meg azon a vidéken a földosztást, s aktívan részt vesz minden gazdasági és társadalmi megmozdulásban; gépállomást társulást, majd termelészövetkezetet szervez, aztán tanár lesz a kolozsvári főiskolán, közbe-közbe minisztériumi bizottságok tagja, fölméréseket, javaslatokat tevő bizottságok, szakmai jelentéseket, dolgozatokat készítő csoportok munkatársa. Szakírói és közéleti ember, gyakorló gazda egyaránt. Ami aztán gazdaggá, eredményessé, alkotó jellegűvé tette életét egyfelől, de meg is keserítette — másfelől. Mert volt idő, amikor megrágalmazták, lefokozták, s a főiskoláról kitétek. Falura került, téeszt irányított, szőlőt ültetett olyan mezőségi tájakon, ahol azelőtt sohasem termett bor. Majd visszakerült a katedrára, s tovább tanított; járta az országot, írta szakcikkeit a *Falvak Dolgozó Népe*-be, a *Korunk*-ba, szaklapokba, kötetekbe, egyetemi jegyzetekbe, magyarul és románul.

Ezt tette nyugdíjasan, betegen is, fáradtan és fáradhatatlanul. Jó szemű, tisztán látó ember volt, aki többek között azért járta idősen is az országot, mert — amint egy régebbi beszélgetésünk során mondotta — sokfelé találkozik tanítvá-

nyaival, s figyeli, hogy azok miként gazdálkodnak Zsombolyán vagy Nagybányán, Kolozson vagy a háromszéki Szépmezőben. (A *Korunkban* közölt legutóbbi írásában is két tanítványa, Brassay Sándor és Fränkel Elek talajvédelmi kötetét ismertette.) Nem kicsiny elégtétel ez a tanárember és a szakíró számára. De számunkra sem, akik emiatt is tisztelettel adózunk emlékének.

Herceg József

Régi lapok — új lapok

Ellenzék, 1928. május

Velem nagyjából egykorú, az ötvenen még jócskán innen levő ismerősöm mondja, hogy fia értetlenkedve, sőt gyanakodva nézett rá, amikor fiatalságának Kolozsváráról mesélt neki. Pedig nem volt az sem gyermek-, sem felnőtt-mese, hanem egyszerű emlékezés a huszonöt-harminc évvel ezelőtti városra, lakóira, utcái hangulatára. Először megütköztem a történelmi idő rövidségén, illetve a változások gyorsaságán (amelyekről hétköznapijainkon nem adunk eléggé számot magunknak), aztán megpróbáltam higgadtan átgondolni a dolgot. Vajon nem csodálkozunk el mi is, amikor apáink történeteit hallgatjuk, vagy — ha már nem hallgathatjuk — olvassuk őket?

A húszas években jelentős (Kuncz Aladár szerkesztette), irodalmi melléklettel rendelkező *Ellenzék*et lapozva, természetesen elméláztam a *Műfordítások román költőkből* című cikknél (1928. május 20.), minthogy a cikk alatt az engem is megillető névvel találkoztam. Dr. Kántor Lajos nyilvánvalóan nem én vagyok — nemcsak „doktorságom“, de létem sem derengett még a horizonton; fiúi örökségként mégis közöm van a cikkhez, s talán nem csupán a Bitay Árpád-féle antológia recenziójához, hanem magához az ügühöz is, amelyet az antológiaszerkesztő irodalomtörténész, a felsorakoztatott néhány jelentős műfordító (Révai Károly, Franyó Zoltán, Fekete Tivadar, Kádár Imre mellett Berde Mária és Áprily is!) és recenziósuk felvállalt. Örömmel fedezem fel a tisztas ismertetésben a kritikai szempontokat, e szempontok egy részének igazolódását (az értékelésben Áprily Lajos Blaga-fordítása, *A tölgy* került az élre, és a Berde magyarította *Az esticsillag*), szerencsére azonban nem hagyom eluralkodni magamon a nosztalgiát, s a szövegkörnyezet megismerése érdekében visszalapozok május hónapra. Ős mindjárt olyan közleményekkel találkozom, amelyeket legalább idézetek formájában érdemes át-emelnünk az új lapokba, különösen a szárhegyi fordítói tanácskozás összefüggésében.

A Helikon írói Bukarestben — adja tudtul a kolozsvári napilap, 1928. május 15-én, a bukaresti Victoria téren lévő köztisztviselői palotában történeteket, a román főváros közönségének és az erdélyi magyar íróknak ünnepi találkozását. A Koós Ferenc Kultúregyesület nevében Nagy Sándor ref. lelkész köszöntötte a vendégeket („Bukarest tisztelt benneteket, de nem ismert. A magyar írók Erdély lelkét hozzák“), az üdvözlésre „a Helikon vezére válaszol, először magyarul, majd tekintettel a jelenlevő előkelő román írókra, akik közül sokan nem értenek magyarul, Bánffy Miklós gróf francia nyelven vázolja rövid beszédben a Helikon célkitűzéseit“. Másnap, azaz a május 16-i számban az *Ellenzék* fordításban közli a bukaresti román lap, a *Curentul* beszámolóját, *Román sajtóhang a Helikon bukaresti felolvasó estélyéről* címmel. E különösen érdekes szövegből bővebben idézünk:

„Május tizenkettedikének napját piros ceruzával kell megjelölni a román és magyar kultúrtestvériesülés naptárában. Az erdélyi magyar írók Helikon egyesülete leutazott Bukarestbe, hogy tagjai irodalmi munkásságukból olvassanak fel.

Este 9 órakor a bukaresti magyarság nagy hullámokban vonult a Victoria téren lévő köztisztviselői palotába. Megjelentek a román írók is: Liviu Rebreanu, a román írók egyesületének elnöke, Nichifor Crainic, Victor Eftimiu stb. A légkör meleg és családias. Fél 10 órakor felemelkedik a függöny...“

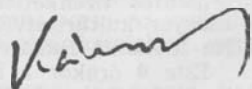
E tudósítás hangvételén egy valóban fontos, történelmi esemény kiváltotta ünnepélyesség uralkodik el, s úgy tűnik, nem pusztán publicisztikai fordulatról, újságírói fogásról van szó. Erdemes tárgyszerűségére is figyelünk: „Bánffy Miklós gróf megköszöni azt a melegséget, amellyel a Helikon egyesületet körülveszik. A román írók iránti figyelmességéből — olvassuk itt is az est egyik lényeges mozzanatáról —, akik eljöttek, hogy a kultúrközeledést elősegítsék, gróf Bánffy Miklós a megnyitó beszédet francia nyelven tartotta: »Ahhoz, hogy megértsenek bennünket — mondta —, ismernünk is kell egymást. A magyar kultúra lelkének megismerésével humánus célokat fognak szolgálni.« A bukaresti Helikon-esten Bartalis János, Kádár Imre, Olosz Lajos, Tabéry Géza volt még jelen, Makkai Sándornak betegsége miatt haza kellett utaznia, elbeszélését azonban felolvasták. A *Curentul* cikkírója sorra jellemzi az elhangzott műveket és szerzőiket. Az erdőről hazatérő favágókat és Az erdélyi országúton-t felolvasó „Bartalis János egy nagy rusztikus székely, akinek verseiből a székely paraszt tekintetének varázsa vibrál. Tabéry Géza meleg hanghordozással olvas fel egy eredeti magyar témát tárgyaló novellát [Nyelvlecke]: egy magyar tisztviselő küzdelmeit, aki öreg agyát megfeszítve, nappal dolgozik, éjjel pedig románul tanul. Leányának sorsáért fejt ki ezt az emberfeletti munkát. Széles humanitás árad ki a novellából. A lelki küzdelmet szuggesztív erővel tárja elő. Nagytehetségű író.“ Kádár népköltészeti fordításai — köztük a megmagyarított *Miorifa* — ugyancsak tetszést arattak. „Általában a békülékenység hangulata lebeg a fejek felett. Nincs egyetlen csepp gyűlölet sem a mi lelkeinkben, a magyarok és a románok lelkében. Ez az irodalomnak a csodája“ — tartja fontosnak leszögezni, tudósítása végén, a *Curentul* cikkírója, 1928 májusában.

Több szempontból is hasznos továbbgondolni ezt a korai eseményt és sajtó-visszhangját. Irodalom- és művelődéstörténetileg a konkrétumok sem érdektelenek (Bánffy szerepének újraértelmezése tekintetében például: az ő politikai tekintélye ugyancsak közrejátszhatott a bukaresti Helikon-est jelentőségének korabeli megítélésében, a kéznyújtás történelmi érzékeltetésében), a részleteken túl azonban a távlatnyitás az elsődleges, amelyben mindkét fél realitászérteke szembeütköz.

Még néhány napot — lapot — visszaforgatva, az *Ellenzék* 1928. május 8-i számában egy másik, részben szintén Helikon-vonatkozású beszámolóval is találkozunk: *Áprily Lajos ünneplése* cím alatt a kolozsvári Újságíróklubban május 5-én lezajlott ünnepségről, az *Erdélyi Helikon* és az újságírószervezet közös társasvacsorájáról található tudósítás. Az alkalmat az szolgáltatta, hogy a romániai magyar írók közül elsőként Áprily Lajost a Kisfaludy Társaság tagjai közé választotta. Bánffy, Makkai Sándor, Kunz Aladár, Kovács Dezső, az újságíró Perédy György és az irodalomtörténész Borbély István pohárvakárium után Áprily meghatottan válaszolt: „Magam is, ha irodalmi szereplésem nyolc esztendő múltján végigszaladok, csodálkozó és megzavart lélekkel állapítom meg: milyen különös, hogy a titokzatos hangulatból szó lesz, a szóból muzsika, a muzsikából visszhang, a visszhangból vélemény s valamennyiből: életemet és sorsomat akaratomtól függetlenül is alakító erő.“ Az új erdélyi magyar irodalomról ugyancsak van néhány fontos szava — persze, hangvétele 1928-ra, az indulást követő néhány esztendőre jellemző: „Emelkedett érzéssel tölt el, hogy munkása lehettem egy olyan irodalmi alakulásnak, mely Erdély kiegyenlítő és haladó erejével a nagy magyar hagyománykincsbe beleépítette a megtermékenyítő új tradíciót, távol tudta tartani magát a végletes politika hullámcsapásait s a türelem és szabadság predestinált földjén alapot tudott teremteni egy szabad és nemes fejlődés számára. Jól tudom: ez az irodalom a tragikus melabú és a dacos keserűség hangján intonált. Mégis megtartó és építő erő lett belőle, mert ilyen erőt adott neki az őszintesége.“

Az első világháborút közvetlenül követő időszakra vonatkoztatott szavak nem nélkülözik, persze, az alkalomtól is ihletett pátozst. Mint ahogy nem nélkülözik a meghaladás igényét — de az illúziókat sem. Annál megdöbbentőbb lehetett (tudjuk: volt!) a kortársak számára — éppen Áprily távozása, egy évvel az ünneplés s e mélyen átértett válasz után.

A szövegek viszont megőrződnek. A titokzatos hangulatból szó lesz, a szóból muzsika, a muzsikából visszhang, a visszhangból vélemény...

Keret és önkritika

Januári kis jegyzetnek egy közbevetett félmondatáról — „okosan élve a szocialista demokrácia nyújtotta elvi és gyakorlati lehetőséggel” — többen is megkérdezték, hogyan értettem. Lehet talán okatlanul is élni a mondott lehetőséggel, vagy éppen hebeburgya, ostoba módon?

Elképzelhető olyan helyzetek és magatartások, amelyek középete s amelyeket felvéve, egy egyén vagy egy kisebb közösség igenis okatlanul próbál érvényt szerezni valamilyen jogos törekvésének; ez az eset azonban nálunk, úgy érzem, nem tipikus. Sem abban a változatában, amikor a szóban forgó törekvés egy nagyobb közösség szempontjából minősül helytelennek, s a nagyobb közösségbe az egyén vagy a kisebb közösség is beletartozván, a dolog távlatilag számára is rossz (stratégiai hiba), sem pedig abban, amikor a nagyobb közösség szempontjából közböbs partikuláris törekvés kifejezése, megfogalmazása okatlan (taktikai hiba). Nálunk, úgy érzem, a helyzet inkább az, hogy a demokrácia kerete tágabb, mint amennyi tartalmat mi próbálunk ebbe a keretbe illeszteni.

Égészen biztos, hogy ez a kijelentés sokak előtt furcsának tűnik, még talán hihetetlennek is meggyőző példa nélkül. Nos, példa lépten-nyomon felbukkan az életben; mi sem egyszerűbb dolog, mint taláalomra idézнем egyet.

Negyedünkben üzletház kezdett épülni tavalyelőtt, több alegységből álló kereskedelmi és szolgáltatási egység; s mi, blokklakó szomszédok, az ügyben érdekeltek, másfél éven át tanakodtunk egymással, hogy vajon mi kap helyet az alakatlan állványhalmazból lassan kibontakozó épület mintegy féltucatnyi helyiségében. Trafik van a közelben kettő, egy biztosan itt is lesz, vélte a gyomorbaajos nyugdíjas; jól fogna egy mosoda, sóhajtott a fiatal tanár, meg egy háztartási bolt, tette hozzá mindig a felesége; ki ezt óhajtott, ki amazt, abban azonban mindnyájan megegyeztünk, hogy egy postahivatal feltétlenül szükséges, az egyáltalán nincs a környéken. Magától értetődik, hogy mikor elkészült az üzletház, az egyik tágas, vitrines helyiségből trafik lett (olykor be is nyit egy-egy háziasszony, egy-egy dohányos ember, s megkérdi, jött-e gyufa), de ajánlott levéllel, csomaggal, távirattal, CEC-könyvvvel, előfizetéssel stb. tovább is bejárunk a városba; a tippel fele bevált, az óhajok is nagyjából ilyen arányban teljesültek, csak az egyetlen közös, osztatlan kívánságra fűtyültek — kik is? Kiktől függ végső soron, milyen közhasznú objektumok létesüljenek egy lakónegyedben?

Szégyenkezés fog el, valahányszor elmegyek az üzletház előtt, mert a kérdésre most sem tudom a választ. Elfelejttem megérdeklődni, mert ez így kényelmesebb; hagyom magam elidegenedni a negyed, a város ügyeitől, és elhitem magammal, hogy nem lehet másképp, hogy nem tudom áttekinteni a fejem fölé nőtt bonyolult apparátust, holott csak egy kis fáradságot nem veszek hozzá; még egy fájó életérzés is meg-meglegyint, lemondó nosztalgia patriarchálisabb viszonyok iránt, és rosszabb napjaimon még szenvedek is miatta. Csak lényem értelmesebb, de többnyire nem elég éber és nem elég erélyes fele nem ejtődik át; nem hisz az „így kényelmesebb” ideológiájának a felelősség alól felmentő érveiben, és arra biztat, hogy kérdezzek, tanuljak, szóljak és cselekedjek — ha egyelőre nem sokkal többet ért is el, mint hogy naponta szégyenkezni késztessem (naponta járok el az üzletház előtt). S meggyőződésem, hogy ezzel mindenki így van. Meggyőződésem, hogy ha van valamelyes közéleti erkölcsiségünk, akkor az korántsem a zsigereinkből fakad; értelmünk, józan eszünk, okosságunk diktálja.

Ezért kell hát okosan élni a demokrácia nyújtotta lehetőséggel; okosan, azaz felelősségteljesen, nyíltan, aktívan, erkölcsösen. Itt van a példaképpen felhozott eset. Milyen egyszerű lett volna, ha eszünkbe jut elmenni a képviselőkhöz, s nem megkérni rá, hanem — hiszen minket képvisel — megbízni vele, hogy szerezzen érvényt a postahivatalra vonatkozó kívánságunknak, és addig ne szálljon le a döntést végső fokon meghozó illetékes nyakáról (ő csak tudja, hogy ki az), ameddig az alá nem írja a megfelelő papirost, ráútvén egyszersmind a szükséges pecsétet is. Ha eszünkbe jut, mondom. De nem jutott eszünkbe; vagy lehet, hogy eszünkbe jutott, csak bonyolultnak, fáradságosnak találtuk az eljárást, s még azt is meggondoltuk, hogy miért éppen mi menjünk és intézkedjünk, menjen a gyomorbaajos nyugdíjas a földszintről, ő inkább ráér; vagy pedig — próbáljunk meg sokoldalúan igazságosak lenni — az is lehet, hogy valamikor, valakik részéről rossz tapasztalatokra tettünk szert, s meg akartuk kimélni magunkat egy esetleges újabbtól. Még ebben az utóbbi esetben is bennünk van azonban a hiba, hiszen mi vagyunk erőtlenekek kiállni egy-egy antidemokratikus magatartással szemben. Ilyen-

kor elfelejtjük, hogy nálunk intézmény a demokrácia, amelyet kötelességünk megvédeni; intézmény, amelynek alkalmas, funkcionális szervei vannak, s mi ezeket a szerveket működtetjük, amikor közügyeket intézünk — és működtetnünk is kell őket már csak azért is, hogy el ne sorvadjanak, mint az állandó használatból, más szóval az állandó stresszből, kopásból, sűrűlődségből kiiktatott emberi szervek.

Megvan a keret, de mindennap újra okosan és bátran meg kell töltenünk eleven tartalommal. S ha jobbítani akarunk a világon, legyen az egy lakóegyezi kis világ is, azzal kell elkezdenünk, ami a legnehezebb: az önmagunk jobbításával.

Vereben János

Balogh és Bencsik

E két művésznünk csak azért szerepel itt együtt, mert a véletlen hozadéka révén, ha nem is együtt, de egyidejűleg rendeztek kiállítást a fővárosban. Balogh Péter az idősebbek közé tartozik, Bencsik János a fiatalabbak közé, de valójában együttvé tartoznak ők, nincs közöttük nemzedéki szakadék, noha egyrészt más-más képzőművészeti műnemben dolgoznak — amitől persze stílusában vagy egyéb indítatásból, vagy célirányosság tekintetében még rokonok lehetnének — másrészt, e kiállításainkon mindenképpen, más ihletésű és valóságvévetésű munkákkal jelentkeznek.

Balogh Péter kiállítása egy egész korszak vagy inkább életszakasz szobornaplója, Bencsik Jánosé grafikai és akvarellekben tetten érhető olaszországi úti-könyv, egy peregrinus rajzos naplója. Balogh Pétertől térben megtestesülő jelképeit és látomásait kapjuk szemrevehető élményként, Bencsik Jánostól síkban megelevenedő szín- és vonaljátékait a valóság egy meghatározott — igaz, közismeretlen szépségekben tündöklő — sarkáról. Jómagam gyönyörös ámulattal szemléltem végig egyszer és még egyszer nekem ajándékozott világaikat.

Szeretem a rögzítőségeikkel viaskodó művészeket. Balogh Pétert efféle viaskodó idegkötegekből „faragták”, jobban mondvá effélékből faragta ki ő magamagát. E rögzítősége: a pár. Vagy a párosság. A kettősség. Szobrainak döntő többsége e rögzítőséget közelíti meg, mely egyidejűleg témája, tárgya, látomása, mondanója, jelképességének motivációja, elvontságainak rejtett valóságalapja, figurálisának ihletforrása, de egyben nonfiguralitásának is. Pár, szerelmespár, vitatkozók, ellentétek, ellentmondások, szembeszegülések, egyetértések, nézeteltérések, egymásbaborulások, farkasszemet néző szenvedélyek, egymás fölött elnöző szenvtelenségek, birokra kelő érzelmek, viaskodó gondolatok, az egymásra bukkanás vagy a szakítás pillanatai, az ölekezés, a kibontakozás az ölelésből, az egymást vonzó s az egymást taszító delezesség, a rideg egymáshoz fűzöttség és a forró egymást-vállalás — mindez nála végtelen és plasztikailag mindig azonosan-más képzeletjáték szerint megoldott változata a párosságnak, a mindig párban járó emberi önteremtésnek, a párosságban megtestesülő emberi sorsnak, magának a párban járó adott világnak, magának a párban szervesedő, oszló, bomló és újraeledő létnek. Minden szobor, nyilván, annyi gondolatot sugároz, amennyi éppen művészi autonómiajából fakadó önértéksugárzása révén belégondolható. Az én nézetemben ez a sugárzás egyértelműen, de sokrétűen a szolidaritás gondolat- és érzelmi világát gerjeszti, annak kellését, de egyben ellentéttségeit is, bonyolultan fájdalmas ziláltságait és totális harmóniaigényét, a harmóniák töreéseinek sikolyos és teremtődéseinek lávaforró pillanatait. Balogh Péter szobrai nem engedik elfelejtenem, hogy meghatározott létem értelme attól függ, milyen mértékben és mekkora igenléssel vállalom az egy és a más, a különneműség és a különnemiség, a különnézetűség és a különalkatiság, a végtelen különösségek és különbözőségek mindenek ellenére való párbaforrasztását.

Bencsik János olasz útiképeiben lírikusként lep meg. Ezek a munkák természetesen azt sugallják, hogy Olaszország — ahonnan egykor az újkori európai piktúra, építészet és szobrászat indult — szép. Táj és város, vidék és település,

vizek és felhők, falak és terek, tornyok és talányos zsákutcák latinos lírával fodrozódnak egy rendhagyóan intenzív érzékenység hullámhosszán. De Bencsik valami újat hoz ezekkel az útiképekkel, nem csupán azzal, amit megragad és rögzít a látottakból, hanem azzal is, amit kihagy belőlük. Szinte majdnem mindenik képen marad egy jellegzetes kihagyás, egy nyomatéktalan vagy hangsúlytalan részlet, szöglet, szárnyék. Látszatra valami vázlatosság. Mintha a száguldó és meg-meg-álló, szemét legeltető művész gyors vázlatainak, szinte futtában rótt följegyzéseinek óhatatlan műfaji jegyével volna dolgunk. Pedig Bencsiknél mindez tudatos csel. Ezek a hiányok szinte jobban vonzzák a tekintetünket, mint maga a látvány, minthogy maguk is látványrészvények. A kihagyások szabad teret teremtenek tekintetünk számára az egész látóhatár és a látóhatáron túli világ befogadására. Olaszország szép, de Olaszország nemcsak az, amit szabad szemmel, még ha művészszemmel is láthatunk belőle; a reneszánsz vagy barokk épület, a hullámdombos táj mögött, mellett, alatt és fölött, de mintha benne magában is, ott rejtőzik a valóság megannyi rétegződése, és mindazok mögött az egész világ, a nagyvilág, minden, ami volt s van, ami... Szép? Rút? A kettő elege? E kettőnél is többnek elege? Bencsik kihagyásainak ablakain messzire engedí látni képeinek szemléelőit. Az egész világra. Csak éppen szem kell hozzá, látás, melyhez az indítást a rálátáshoz és a messzire-egészre látáshoz éppen az ő képei adják.

Hánfais

Kell a törődés

Ha kétnyelvűségről beszélünk, mindig annak tökéletes formájára gondolunk, holott nagyon hosszú az út odáig, sok-sok állomása van. E rövid jegyzetben e hosszú útnak az elejéről és a végéről esik szó: honnan indulunk, és hová tartunk?

Az elején — a nyelvismeret első szakaszában — az anyanyelv az uralkodó; ilyenkor még fordítgatunk, a másik nyelv tökéletlen ismeretében nem mindig szerencsésen. Ekkor még anyanyelven gondolkodunk. A második nyelv tökéletes ismerete esetén már elszakad az ember az anyanyelvi talajtól, s a másik nyelven is képes gondolkodni. Itt megszűnik az egyik nyelvről a másikra való fordítgatás: a két nyelv „békésen” megfér egymással, független, szuverén egyéniség mindkettő. A tökéletes kétnyelvűségben a két nyelv ismerete egyenértékűvé válik. Mindez nemcsak a szókincs árnyalt használatára teszi képessé az egyént, hanem — mindkét nyelvre ható érvennyel — az alaktan és mondattan bonyolultabb útvesztőiben is biztos érzékkel eligazodik. Ahhoz, hogy a két nyelv ne alá-, hanem *egymás mellé* rendelődjék, hogy függetlenek maradhassanak, s ne zavarja egyik sem a másik körét, szilárd anyanyelvi alap, biztos nyelvérzék szükséges, valamint az, hogy mindkét nyelv használata elérje az árnyaltság azonos fokát.

A második nyelv tökéletes elsajátítása után, ha az anyanyelv történetesen csupán belső, családi használatra korlátozódik: térben-időben leszűkülne a használata, a második nyelv fölénybe kerülhet; az anyanyelv nemcsak színeiben, ízében halványul, szegényedik, hanem a kétnyelvűség kezdetleges fokán tapasztalható „fordítgatás” ezúttal a visszajára fordul. Ekkor már nem az anyanyelv a kiindulási pont, hanem a második, a gyakrabban használt nyelv szavait fordítjuk magyarra, keressük az anyanyelv elkallódott szavait, s bizony, a próbálkozást nem mindig koronázza siker. Rosszabb esetben nem is „keressük” az odaváló szót, hanem azt használjuk, ami „kéznél van”. És mi van kéznél? Rendszerint a legkevésbé választékos, a pillanatnyi beszédhelyzetnek nem a legmegfelelőbb, hanem talán éppen a legelkopottabb, a legszürkébb, esetleg olyan, ami hasonlít ugyan a keresetthez, de nem az. Ha egyáltalán megvan bennünk a törekvés, hogy valamit saját szavunkkal jelöljünk meg. Ennek híján megelégedünk azzal, hogy anyanyelvi ragot, képzőt ragasztunk az idegen szóhoz („deplaszárén” van valaki, nem kiszálláson, számla helyett a „faktúrá” állítja ki stb.). Ahelyett, hogy tárcsáznánk, „formáljuk” a szót, s ha nem jelentkezik az illető, „újra jövünk” vagy „visszajövünk”, ahelyett hogy visszahívnánk. Fizetéskor az üzleti pénztárosnő „visszatart”; így lesz a levonásból

is „visszatartás“, a felmondásból „lemondás“ és így tovább. *Magyarul vannak, de nem magyarán.*

Az anyanyelvhasználat közömbösei — talán nemtörődömségből, talán kényelmességből vagy tudatlanság okán — már nem is „keresik“ a szót, hanem keveréknyelven gagyognak. „Diszpenzáriba“ mennek, ha betegek (orvosi rendelő helyett), a gyereket nem bölcsődébe, hanem a „kresába“ viszik, az autóbuszon lyukasztás helyett „komposztálják“ a jegyet, mert nem akarnak „amendát“ (büntetést) fizetni, ha jön a „kontrol“ (ellenőr). A „navétázók“ (ingázók) rendszerint „abonamentet“ (bérletet) váltanak, sietnek az „autógárára“ (autóbuszállomásra), nehogy lekéssék a „kurszát“ (járatot; itt: autóbuszt). S folytathatnám a példákat a végtelenségig — az élet bármely területéről. Szándékosan köznapri helyzeteket tükrözö szavak közül válogattam, pedig a hivatali nyelv, a közélet nyelvhasználata volna csak az igazán „hálás“ téma; ott keresve is nehezen találunk magyar szót. A hivatal nyelve, mondhatni, ismeretlen terep számunkra — anyanyelven; nincs dolgunk vele, tehát nem is firtatjuk, mit hogyan nevezzünk. A szakmák nyelve? Örvedetes módon kezd gyarapodni hazai szótárkiadásunk. A helyesírási és az idegen szavak szótára, a román—magyar műszaki szótár, a többnyelvű botanikai szótár után napvilágot látott a kétnyelvű mezőgazdasági szótár is. Reméljük, a többi fontosabb szakma szótárának a kiadására szintén sor kerül. Nem azért, hogy ne felejtjük el, hanem hogy *megtanuljuk a magunk nyelvén is* a különféle szakmák kifejezéseit. A szótárakhoz hasonlóan nagy szükség volna az ismertebb, népesebb szakmák kézikönyveire; ezek a legfontosabb tudnivalókon kívül tartalmaznák még a szak-kifejezések kétnyelvű szótárát. Nyerne velük a szakma, de mindenekelőtt művelőinek látókörét, tudásanyagát gazdagítanák az effajta kiadványok. Talán még a nyelvi öntudatot, igényességet is növelnék? Segítségükkel közelebb juthatnánk mindenestre a kétnyelvűség eszményi megvalósulása felé, amelyben mindkét nyelv egyenértékű, egyenrangú, egyik sincs alárendelt helyzetben a másikkal szemben. Ez a fajta kétnyelvűség mind a két nyelv szempontjából a tökély legmagasabb fokát jelenti. Erre törekedni hasznos; egyúttal nemes, emberbaráti feladat, a testvériség érzéseit gazdagítja.

Iszab' Ilona

Bencsik János rajza